

HİTİT SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Hitit Journal of Social Sciences

e-ISSN: 2757-7949

Cilt | Volume: 17 • Sayı | Number: 3

Aralık | December 2024

Devletin Modern ve Dini Veçheleri: Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Üzerine Bir İnceleme

Modern and Religious Aspects of the State: A Study on the Islamic State of Iraq Syria (ISIS)

Buse Nur YAZICI

Yüksek Lisans Öğrencisi | Graduate Student

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Bölümü

Çorum, Türkiye

Hitit University, Graduate School,

Department of International Relations and Security,

Çorum, Türkiye

bbusenuryazici@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-0125-6980>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 11.02.2024

Kabul Tarihi | Accepted: 01.10.2024

Yayın Tarihi | Published: 31.12.2024

Atıf | Cite As

Yazıcı, B.N. (2024). Devletin Modern ve Dini Veçheleri: Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Üzerine Bir İnceleme. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 587-605. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1434946>

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler-yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: husbededitor@hitit.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsbd>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review

It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints: husbededitor@hitit.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsbd>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC

Modern and Religious Aspects of the State: A Study on the Islamic State of Iraq Syria (ISIS)

Abstract

This study explores the parallels and distinctions between the modern and Islamic conceptions of statehood. It juxtaposes the systemic structures of two types of states: the modern secular state, characterized by governance based on superior legal norms and the protection of freedoms, and the Islamic state, where governance is rooted in religious principles, law is derived from Sharia, and morality is dictated by these laws. The Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) is used as a case study to illustrate the structure of the modern state and the practices of the Islamic state. Modern states fundamentally hinge on values such as nationalism, the rule of law, and secularism, which were the prevailing ideologies at their inception. In contrast, an Islamic state is a system where religious and state affairs are jointly managed under the leadership of the Caliphate, with the teachings of the Qur'an and Sunnah serving as the primary source. Contrary to common perception, it is not a rigid or uniform model, but rather a flexible and diverse structure that adapts to various contexts and conditions. Established in 2013 following its split from Al-Qaeda, ISIS has adhered to its unique interpretation of Islam, resorting to violence, committing human rights abuses, and executing massacres as part of its practices. ISIS amalgamates elements of a modern state, including its bureaucracy, sophisticated propaganda mechanisms, and use of technology, while also integrating elements of Sharia and the Caliphate. The emergence of ISIS serves as anecdotal evidence of the evolving nature of statehood in the 21st century, where unconventional sub-state actors can harness both religious and modern elements to establish and sustain states. While ISIS is an entity that has failed to achieve or sustain its statehood aspirations, the evolving nature of statehood poses new challenges for global security, as traditional strategies may not be effective against such hybrid entities. Currently, ISIS is an organization with an ambiguous claim to statehood. For ISIS to realize its objective, it must also incorporate elements of a modern state. In the modern context, statehood or recognition as a state is contingent upon certain conditions. Factors such as the legitimacy of the populace, territorial integrity, and sovereign rights are crucial for recognition as a modern state. Recognition and acceptance by the international community are used to define the state's most critical element, which is sovereignty. Therefore, recognition holds significant importance. This study also offers a detailed analysis of the extent to which ISIS, which claims to be founded on the concept of the Islamic state, interprets and implements this concept. The article further delves into the historical, ideological, social, and political factors that have contributed to the rise of ISIS, and how ISIS has leveraged these factors to establish and maintain a state. It also highlights the question of whether the coexistence of modern and religious aspects of statehood is a boon or a bane for ISIS. This study aims to juxtapose two distinct administrative and structural conceptions of the state, and endeavors to shed light on why ISIS is not recognized as a state according to these conceptions, within a theoretical framework. The Qur'an and Islamic history books are utilized in this study to analyze the theoretical framework of the Islamic state. Simultaneously, the definitions provided by state history and theorists are employed to comprehend the theoretical framework of the modern state. ISIS journals, which function as the media tools of ISIS, are also scrutinized to investigate the organization's objectives and methods. This research holds significance as it bridges a gap in the literature by comparing the understanding of religious and modern states, and assessing the stance of hybrid actors in this context.

Keywords: Islamic State, Modern State, Sovereignty, ISIS, Salafism, Sharia

Devletin Modern ve Dini Veçheleri: Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Üzerine Bir İnceleme

Özet

Bu çalışma, modern anlamda devlet ve İslam'da devlet anlayışı arasında benzerlik ve farklılıklara odaklanmaktadır. Modern seküler devletin üstün hukuk normlarına uygun yönetim anlayışı ve özgürlüklerin korunduğu sistemsel yapısı ile İslam devletinin dini ilkelere dayandığı, hukukunun şer'i yasalara bağlı yürütüldüğü, devletin ahlaki çerçevesinin bu yasalarla belirlendiği yapıyı incelemektedir. İslam devleti ile modern devlet arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılması adına karşılaştırmalı bir analizi de sunulmaktadır. Çalışmada, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) örneği üzerine odaklanarak modern devlet ve İslam devleti uygulamalarının yapısı detaylandırılmıştır. Modern devletler, ortaya çıktığındaki hâkim görüşlerden olan milliyetçilik, hukukun üstünlüğü, sekülerizm gibi değerlere dayanmaktadır. İslam devleti ise halifelik liderliğinde din ve devletin bir arada yürütüldüğü, Kur'an ve Sünnet öğretilerinin ana kaynak olarak gösterildiği yapılanmalardır. Bilinenin aksine sabit ya da tek tip bir model olmadığı aksine farklı bağlam ve koşullara uyum gösteren esnek ve çeşitli bir model yapılanmadır. 2013 yılında El-Kaide bünyesinden ayrılarak kurulan İŞİD, İslam'ı kendi yorumlamalarına göre uygulamaya koymuş ve uygulamalarında şiddet, insan hakları ihlalleri ve katliamlar gibi eylemleri kullanmıştır. İŞİD, bürokrasisi, sofistike propaganda mekanizmaları ve teknoloji kullanımı ile modern devlet unsurlarını benimsemektedirken eş zamanlı olarak

şariat ve halifelik sistemi gibi unsurları da bünyesinde taşımaktadır. İŞİD'in yükselişi, geleneksel olmayan devlet altı aktörlerin devlet kurmak ve sürdürmek için hem dini unsurlardan hem de modern unsurlardan yararlanabildiği ve aslında 21. Yüzyıl içerisinde devlet olabilmenin değişen doğasına dair anekdotları da içermektedir. İŞİD her ne kadar devlet olma arzusunu gerçekleştirememiş veya sürdürmemiş bir aktör olsa da değişen devlet doğasının geleneksel stratejilerin bu tür melez oluşumlu aktörlere karşı etkili olamayabileceğinden küresel güvenlik için yeni zorluklar da ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde İŞİD, bir devlet olma iddiasını başarıp başaramadığı muğlaklık taşıyan bir örgüttür. Halifeliği siyasi bir güç olarak da kullanmak istemiştir. Tüm İslam dünyasının lideri olma arzusu bulunmaktadır. İŞİD'in hedefine ulaşabilmesi için modern devlet anlayışındaki unsurları da sağlaması gerekmektedir. Modern anlamda devlet olmak ya da devlet olarak tanınmak da belli koşullara bağlanmıştır. Meşruyetinin halka bağlı olması, toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları gibi koşullar modern devlet olarak tanınmak için gereklidir. Uluslararası toplum tarafından tanınmak ve kabul edilmek devletin en önemli unsuru olan egemenlik unsurunu tanımlamak için kullanılır. Bu sebeple tanınırlık önem arz etmektedir. İslam devleti anlayışına göre kurulduğunu iddia eden İŞİD'in İslam devlet anlayışını ne derece yorumladığı ve uyguladığı da çalışmada detaylı şekilde incelenmiştir. İŞİD'in yükselişine katkı sağlayan tarihsel, ideolojik, sosyal ve politik faktörleri ve İŞİD'in devlet kurmak ve sürdürmek için hangi unsurları nasıl kullandığı da çalışmada detaylandırılmıştır. Makale modern ve dini yönleri olan devlet anlayışlarının bir arada bulunma zorunluluğunun İŞİD için bir kazanç mı yoksa bir yükümlülük mü olduğunun da altı çizilmektedir. Bu çalışma, yönetsel ve yapısal olarak farklılık gösteren iki devlet anlayışının karşılaştırılıp bu devlet anlayışlarına göre İŞİD'in devlet olarak kabul edilmemesinin sebeplerini teorik bir çerçeveden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda İslam devletinin teorik çerçevesinin irdelenmesinde Kur'an ve İslam tarihi kitaplarından, modern devletin teorik çerçevesinde ise devlet tarihi ve teorisyenlerinin tanımlarından yararlanılmıştır. İŞİD'in amaç ve yöntemlerinin araştırılmasında da İŞİD'in medya araçları olan dergilerden faydalanılmıştır. Çalışma dini ve modern iki devlet anlayışının karşılaştırılması ve hibrit aktörlerin bu konunun neresinde durduğunu gözlemlemek açısından literatürdeki boşluğun doldurulmasında önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslam Devleti, Modern Devlet, Egemenlik, İŞİD, Selefilik, Şariat

Giriş

Devlet, siyasi bir yapılanmadır ve onu oluşturan insan topluluklarının birincil önceliği olmuştur. İslamcı ve modern teorisyenler devletin ne olduğuyla ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüş ve teoriler geliştirmişlerdir (Çöllü, 2019). Teorisyenler, yaşadıkları dönemin siyasi koşullarından feyz alarak bir takım devlet tasvirlerinde bulunmuşlardır. Ancak günümüzde halihazırda tüm toplumlar tarafından kabul edilen ve tüm aktörleri kapsayan uluslararası bir devlet tanımlaması ve kıstasları oluşturulmamıştır. Bunun sebebiyse yaşanan her çağda maruz kalınan koşullara bağlı olarak değişen devlet sistemleri ve bu sistemlerin tasvirleridir. Günümüzün karmaşık siyasi manzarasında hem modern devletlerin hem de İslam devletlerinin belirgin bir dizi ilke ve prensip üzerine kurulduğu gözlemlenmektedir. Bu ilkeler ve prensipler, devletin yapısal ve işlevsel özelliklerini belirlerken, aynı zamanda devletin toplum üzerindeki etkisini ve otoritesini de şekillendirir. İslam devletinin belirleyici normları ilk İslam devleti model alındığında, genellikle soyut ve ideolojik bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, bu normlar Batı merkezli modern devletin oluşumunda zorunlu olarak görülmez. Buna karşılık, modern devletin belirleyicileri genellikle devletin varlığını sürdürme ve uluslararası arenada tanınma ihtiyacından kaynaklanır. Günümüzde Modern devletin belirleyicileri devletin varlığını sürdürmesi ve tanınması için elzemdir. İslami ve modern devletin prensipleri birbirinden farklı olmakla birlikte İslami devlet anlayışı günümüzde daha modernist bir yapıdadır. Bu modernist İslam devleti şekli, ilk dönem Müslümanların örnek davranışlarından sapmalar ve kültürel faktörlerin İslam'ın temel prensiplerine karışması sonucunda İslam'ın orijinal öğretilerinin bozulduğu iddiası üzerine kurulmuştur. Bu durum, Selefilik ideolojisinin siyasi bir boyut kazanmasına ve canlanmasına yol açmıştır (Büyükkara, 2014). Canlanan bu ideoloji örgütsel yapılanmaların ortaya çıkış amaçlarından biri olarak yerini almıştır. Günümüzde bazı terör örgütlerinin gayeleri, İslami olmayan mevcut düzen yerine asr-ı saâdet dönemi denilen Hz. Muhammed sonrası neslinin devlet anlayışına uygun bir devlet kurmak

olmuştur. Bunun bir örneğini İŞİD¹ vermektedir. Bir İslam devleti kurmayı amaç edinen örgüt 2014 yılında liderleri Ebu Bekir el-Bağdadi tarafından "Irak ve Şam İslam Devleti" adında bir İslam devleti kurduklarını açıklamışlardır. Suriye ve Irak'ta işgal edip tahakküm kurdukları bölgelerde halife seçmiş, valiler atamış, danışma meclisleri seçip fırınlar, mahkemeler kurmuş bayrak belirleyip para bastırarak devlet aygıtı gibi işleyen bir düzen yaratmaya çalışmıştır. Örgütün devlet olma iddiası uluslararası arenada kabul görmeyip hala bir terör örgütü olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışma, İŞİD'in devlet olma iddiasını modern ve dini çerçevede devlet olmanın koşullarını karşılaştırarak ele almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışma beş bölüm altında incelenecektir. Birinci bölümde araştırmaya dair kullanılan yöntemlerden ve araştırmanın amacından söz edilecektir. İkinci bölümde, İslam devletiyle ilgili genel bir çerçeve çizilerek İslam devleti sayılabilmek için gerekli kıstaslardan bahsedilecektir. Üçüncü bölümdeyse günümüz devlet yapıları olan modern devlet üzerine bir inceleme yapılacaktır. Modern devletin meşruiyetinin kaynağından ve modern devlet olabilmenin başlıca unsurlarından bahsedilecektir. Dördüncü bölümde ise bu iki devlet bağlamında bir örneklem olarak alınan İŞİD'in kuruluşu, amaçları ve ideolojisi üzerine bir bilgilendirme sağlanıp son bölümde İŞİD, modern devlet ve İslam devleti bağlamında incelenip devlet potansiyeli tartışması yapılacaktır. Sonuç olarak, bu çalışma uluslararası ilişkiler literatürüne, İslam devleti ile modern devlet kavramlarını karşılaştırarak katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, günümüz örgütsel yapılarının bu iki devlet anlayışı ile sağlayabilecekleri uyuma dair bir inceleme de sunmaktadır.

1. Araştırma, Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, İslami ve modern devlet anlayışları arasındaki kavramsal gerilimi ve İŞİD gibi selefi yapıların bu gerilimdeki yerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Temel prensip ve değerlerdeki farklılıkların yarattığı bu gerilim, İŞİD'in devlet inşası iddialarıyla daha da belirginleşmektedir. Batıya dayalı devlet tanımlamaları, kendilerini İslam devleti olarak gören örgütler tarafından, doğu-batı arasındaki farklılıkların ve batının belirlediği genel kuralların bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Bu durum, bu iki farklı devlet anlayışı arasında bir uyumsuzluk göstermektedir. Çalışma, "ideal devlet anlayışı ve gerçekte var olan devlet anlayışı arasındaki uyumsuzluğun sebepleri nelerdir ve devlet kurma iddiasındaki örgütler bu uyumsuzluğun neresindedir?" sorusuna odaklanarak şekillenmiştir. Bu nedenle, ideal olan devlet anlayışı ile fiili devlet anlayışı arasındaki uyumsuzluğun karşılaştırılması, çalışmanın önemini artırmaktadır. Çalışma, modern devletin, İslam devletinin ve İŞİD'in iddia ettiği devlet yapısının normatif mukayeselerini yapmaktadır. Bu bağlamda, teorik devlet örneklerinden ziyade, olgusal olarak devletlerin nasıl işlediği üzerinde durulmuştur. Çalışma, araştırmacıya kapsamlı bir bakış açısı sağlaması, incelenen olguyu derinlemesine analiz etme imkânı sunması ve araştırma deseninin süreçlerde revizyona izin veren esnekliğe sahip olması gibi nedenlerle ağırlıklı olarak veri toplama, metin analizi, söylem analizi ve örnek olay araştırması gibi nitel araştırma yaklaşımları çerçevesinde oluşturulmuştur. Çalışma, ilgili kitap, makale, rapor, dergi, veri tabanı ve tezlerden oluşan masa başı araştırmasına dayanmaktadır. Ayrıca, Dabıq, Rumiya, En-Nebe ve Konstantiniyye gibi İŞİD'e ait yayınlar incelenmiştir. Çalışma, İŞİD'e ait çok sayıda dergiden/makaleden oluşan doğrudan orijinal

¹ Irak ve Şam İslam Devleti olarak da anılan örgüt, Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından DAESH olarak da tanımlanmaktadır. (Dışişleri Bakanlığı, 2013). Bu çalışmada örgüt, İŞİD olarak anılacaktır.

belgelere dayanmaktadır. Kitaplar, makaleler, raporlar, dergiler, projeler, veri tabanları ve tezler ise ikincil kaynaklar olarak kullanılmıştır.

2. İslam'da Devlet

İslam devlet yapılanmasını anlamak için, İslam'ın ilk dönemlerindeki siyasal ve idari yapıların incelenmesi önemlidir. İslam devletlerinin tarihi, İslamiyet'in ortaya çıkışıyla başlamaktadır ve bu dönemdeki siyasal ve idari mekanizmalar, İslam siyaset düşüncesini şekillendiren temel unsurlardır.

Hız. Muhammed Medine'deki dağınık haldeki kabileleri birleştirecek idari bir sistem kurmayı amaç edinmiştir. İslamiyet'i yaymak ve idari teşkilatlanma kurmak amacıyla 621-622 yıllarında "Akabe Bey'atları" denilen görüşmeleri yapmıştır (Acar, 2017). Bu görüşmeler sonrasında 622-623 tarihlerinde Mekke'den hicret edenler, Medine'deki Müslümanlar ve Medine'deki diğer din ve milletlere mensup olan topluluklarla imzalanan Medine Vesikasıyla ortak bir organizasyon ilan etmiştir (Şimşir, 2017). Bu organizasyonda dini kimlikleri ön planda tutulmadan tüm halkın, hakları ve yükümlülükleri tanımlanmış, hukuki bir alt yapı oluşturulmuştur (Apak, 2014). Sözleşme dini, etnik, kültürel kimlik gözetmeksizin tüm mensuplarını tek bir Medineli vatandaşlığı altında bütünleştirmeyi amaçlamıştır (Demirci, 2012). Kurulan bu organizasyonda Kur'an'ın öğretileri doğrultusunda, toplumun düzenini sağlamak amacıyla ibadetler, cezalar ve davranış kurallarını içeren hukuki, ekonomik ve ahlaki yönden kapsamlı şeriat yasaları belirlenmiştir. Bu kanunlar toplumsal hayatı düzenlemeye yönelik olup Kur'an hükümlerini esas almaktadır. Kur'an'da belirtilmeyenlerse sahabeler ve diğer yöneticilerle istişare yöntemiyle karara bağlanmıştır (Macit, 2018).

Dini, hukuki ve ekonomik tüm alanlarda Kur'an öncelenerek yargısal bir yapı oluşturulmuş ve Hız. Muhammed bu yapılanmaya öncülük etmiştir (Şimşir, 2017). Hız. Muhammed'in Medine'de kurduğu idari sistem, İslam devletlerinin oluşumuna örnek teşkil etmiş, şeriat yasalarıyla toplumsal düzenin şekillendirilmesi sahabe ve diğer yöneticilerin istişareleriyle gerçekleştirilmiştir. Medine Vesikası, Müslüman ve gayrimüslimler için güvenlik ve bağımsız yargısal düzenin yanı sıra din özgürlüğünü de garanti altına almıştır. Bu, İslami yönetim altında dahi diğer toplulukların inanç özgürlüğünü tanıyan bir yapıyı ifade eder. Nüfus sayımları yapılmış, ordu oluşturulmuş iktisadi olarak vergilendirmeler başlamış yalnızca İslam devletine ait para basılmamıştır (Şimşir, 2017). Bu ilk İslam devleti, sonraki kurulacaklar için şer'i bir anayasa etrafında kurulmalarını zorunlu kılmıştır ve bir örnek teşkil etmiştir.

Hız. Muhammed'in kurduğu bu devlet, vefatından sonra da varlığını sürdürmüştür ve farklı İslam devletlerinin temelini oluşturmuştur. Bu devlet, sabit bir yapıdan ziyade, gelecek nesillerin değişen koşullara uyum sağlayabileceği esnek bir çerçeve sunmuştur (Şimşir, 2017). Hız. Muhammed, yönetim şeklinin monarşik olmamasını tercih ederek, halefini belirlemediği² ve yönetim şeklinin dinamik koşullara göre evrilebilmesinde olanak tanımıştır (Macit, 2018). Onun vefatından sonraki Halifeler, Medine'nin devlet düzenini, peygamberin siyasi otoritesine dayanarak yürütmüşlerdir. Müslüman toplumun seçimiyle belirlenen Dört Halife dönemi, İslam devletinin genişlemesi ve gelişmesine tanıklık etmiş, aynı zamanda siyasi ve dini muhalif hareketlerin ortaya çıkışına sahne olmuştur (Wellhausen, 1989). Bu muhalif hareketler,

² Bu konuda ana akım anlayıştan farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Şiiiler, Hız. Muhammed'in ölümünden sonraki halifelik sürecine eleştiri getirmişlerdir. Hız. Muhammed'den sonra başa geçecek olan liderin onun soyundan biri olması gerektiğini ve bunun da damadı Hız. Ali'nin olmasının doğru olacağını savunmuşlardır (MESC, 2015). Bu inanç ise Hız. Muhammed'in Hız. Ali'yi ondan sonraki vekil olarak atadığı söylenen Gâdir-i Hum olayına dayanmaktadır. Gâdir-i Hum olayı, Veda haccından dönen Hız. Muhammed'in Gâdir Hum isimli bir vahada dinlenirken Hız. Ali'yi halife ilan edip bunun Allah'ın bir emri olduğuna inandıkları olaydır (Fiğlalı, 1996, s.279). Detaylı bilgi için bkz: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/13/C13004772.pdf>

devleti oluşturan ve şekillendiren bir unsur haline gelmiştir. İslam'ın erken dönemlerinde, Hariciler, Mürcie, Şiiler ve Mutezile gibi ideolojik gruplar, halifelik konusunda farklı görüşler geliştirerek İslam devletinin yönetim yapısını etkilemişlerdir. Hariciler, liderin soy başına bakılmaksızın toplum tarafından seçilmesi gerektiğini savunurken (Fığlalı, 1997), Mürcie, mevcut liderlere itaat ve iç çatışmalardan kaçınma gerekliliğini vurgulamıştır (Kutlu, 2006). Mutezile ise, devletin adaletli olması ve bireyin özgür iradesini koruması gerektiğini öne sürmüştür (Robinson, 1998). Bu düşünceler, İslam devlet anlayışının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Modern dönemde, Hizbüt-Tahrir gibi siyasi hareketler, bu tarihsel mirası kendi ideolojik çerçeveleri içinde yorumlayarak İslam devleti vizyonunu sunmaktadırlar (Büyükkara, 2021). Bu, tarihi muhalif hareketlerin İslam devlet anlayışına olan etkisinin modern siyasette nasıl devam ettiğini göstermektedir.

İslam devletlerinde din ve devlet bütünleşmiş şekildedir ve ayrımları yoktur³. Devletin İslam devleti olabilmesi için hukukunun, devlet-din ilişkisinin, siyasal sisteminin ve iktisadi sisteminin belli birtakım kurallara göre yürütülmesi gerekmektedir. İslam devletinde iktisadi sistem de İslam hukuku ilkelerine bağlıdır. Kur'an'da miras hakkı, mülkiyet hakkı, zekât, faiz gibi konular belirtilmiştir (Yüce, 2021). Örneğin, İslam ülkelerinde bankacılık faaliyetleri, faiz yasağına uygun şekilde düzenlenmiştir. Ekonomik yaşam, İslami değerlere uygun olarak helal, adil ve hakkaniyet ilkelerine göre yürütülmektedir (Yüce, 2021). Bu ilkeler, İslam devletinin temel özelliklerini ve belirleyicilerini tarihsel süreklilikle devam ettirmektedir.

İslam devletinde baz alınan temel kaynaklar; Kur'an, sünnet ve içtihatlardır (Öden, 2019). İchtihatlar, alimlerin Kuran ve hadislerden hareketle yaptıkları akıl yürütmelerdir ve İslam hukuku, devletin en üstün yasa kaynağı olarak kabul edilir (Öden, 2019). Kur'an, devlet yönetiminin genel amaçlarını belirlemiş, ancak detaylı bir devlet modeli sunmamıştır. Hz. Muhammed tarafından kurulan devletten sonra İslam devleti olabilmeyen belli şartları oluşturmuştur. Şartlardan en önemlisi şeraite bağlı yönetim ve hilafete bağlı egemenlik anlayışıdır. Bu dönemde egemenlik, İslam'ın temel prensipleri ve şeriat kuralları çerçevesinde oluşturulmuştur. Egemenlik, Allah'ın hükümlerine dayalı, emirlerinin yerine getirildiği bir sistem olarak işletilmiştir ve "Hüküm sadece Allah'a aittir" (Diyanet, Yusuf 40) ayetiyle, ilahi otorite vurgulanmıştır. Siyasi otorite ise, Hz. Muhammed'in liderliği ve sonrasında Halifelerin hem dini hem de dünyevi otoriteyi temsil etmesiyle somutlaşmıştır. Siyasi otoritenin temsiliyetinde danışma meclisleri, egemenlik anlayışının siyasal ilkeleri arasında yer alarak, karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Halifeler dönemi ile egemenlik anlayışı şeriat kuralları ve danışma şuraları çerçevesinde devam etmiştir (Macit, 2018). İslam devletinde hilafet anlayışı büyük önem arz etmiştir. Çünkü halifelik sisteminde Allah'ın vahyi ile yönetilen bir devletin liderliği üstlenilmektedir. Bu liderlik ile İslam devletinin siyasi, idari ve dini işleri yönetilmektedir. Halifeliğin amacı toplumunda birlik, düzen ve İslami hukukun uygulanmasıdır. Toplum arasındaki birlik ve beraberliği temsil ettiğinden Müslümanlar için siyasi istikrar ve ortak bir otorite sağlar, büyük kitlelere ulaşmasından dolayı da önemlidir.

Model devlette oluşan diğer önemli ilkeler ise adalet ve eşitlik ilkesidir. "Muhakkak ki Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adaletle

³ Din ve devletin bütünleştiği ve ayrılmaz bir yapı oluşturduğu yönündeki görüşe karşıt seküler düşünceler de mevcuttur. Özellikle Hayrettin Yücesoy (2023)'ün "Disenchanted the Caliphate: The Secular Discipline of Power in Abbasid Political Thought" adlı eseri, bu konuda önemli bir eleştiriyi sunar. Yücesoy, siyasi düşüncenin ve uygulamaların, dini dogmalardan bağımsız olarak şekillendiğini anlatır. Abbasiler dönemini örnek alarak bu dönemdeki yönetim anlayışında devlet işleri yürütülürken dini kuralların yanı sıra, rasyonel ve bilimsel düşünceyi de dikkate aldıklarını söyler. Dini otoritenin tamamen her yerde bulunması veya tamamen reddedilmesi yerine siyasi karar alma süreçlerinde bilimsel düşünceyle birlikte yer verildiğini vurgular.

hükmetmenizi emretmektedir..." (Diyanet, Nisa, 4/58) ayetinde adaletli ve liyakate dayalı bir yönetim şartı koymaktadır. Müslümanların diğer topluluklara karşı adaletli davranması gerektiği ve devletlerarası ilişkilerin adalet, barış ve ahde vefa ilkeleri üzerine kurulması gerektiği vurgulanır (Yalar, 1998). "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvâyâ daha uygundur" (Diyanet, Maide. 5/8) ayeti, adaletin sosyal hayatın en önemli dengesi olduğunu ve düşman olarak görülen topluluklara bile adil davranılması gerektiğini belirtir (Karaman vd. 2009). Barış ilkesi, "Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır" (Diyanet, Bakara 2/208) ve "Eğer onlar size uzak durur sizinle savaşmaz ve size barış elini uzatırlarsa, bu takdirde Allah onlara karşı size yol vermemiştir" (Diyanet Nisa, 4/90) ayetleriyle ifade edilir. "Kendilerine savaş açılan müminlere savaş izni verildi. Çünkü onlar zulme uğradılar" (Diyanet, Hac 39) ayetiyle savaşın yalnızca zulme uğrayanların kendilerini savunma hakkı olarak açıklanır (Karaman vd., 2009). Elmalılı Hamdi Yazar'ın (Hac 39) tefsirinde ise savaşı ancak zulme uğramış ve eziyet görenlerin kendilerini savunmak için yaptıkları karşı koymalar olarak anlatılmıştır (Yazır, 1938).

Son olarak ahde vefa ilkesinde ise Kur'an, "Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın yaptıklarınızı Allah bilmektedir"(Diyanet, Nahl. 16/91) ayetiyle vurgulanır. Ayette, kurulan ilişkilerde verilen sözü yerine getirmeyi ve yapılan anlaşmaları keyfiyetten kaçınarak ilişkileri bozmamak gerektiği açıklanmıştır (Yazır, 1938). Bu ilkeler, İslam devletinin yönetim, adalet ve dış ilişkiler anlayışında belirleyici bir unsurdur

Selefilik benimsediği kıstaslar da bu doğrultuda olmuştur. Selefilik, İslam devletinde İslam'ın ilk üç nesli olan Hz. Peygamber döneminde yaşayanlar ve sahabeler, onlardan sonra yaşamış ve onlardan ders almış kişiler (Tabiin) ve ikinci nesille görüşüp onlardan ders almış üçüncü neslin (Tebe-i Tabiin) yolunu takip etmeyi savunmaktadır (Diyanet, 2009). Selefilik'e göre tevhit inancı, adalet ve cihat anlayışı toplumsal bir sorumluluk olarak geliştirmelidir (Koca, 2015). İbn-i Teymiyye, yönetimin şeriata göre işlenmesini ve seçilen imamın kişiliğinden ziyade, adalet ve şariat prensiplerine bağlı kalmasının önemli olduğunu vurgulamıştır; zira tüm imamlar Allah'ın gölgesi olarak kabul edilir ve ulemanın danışma meclisi karar süreçlerinde etkin olmalıdır (Mankan ve Türkoğlu, 2020). Selefilik, bu kıstasları ideolojik düşüncelerinden ayırılmaz ve her koşulda geçerli olmasını savunur. Bu noktada. İslam devletlerinin yönetim yapısını anlamada "dârulislâm" ve "dârulharb" kavramları önemlidir. Dârulislâm, İslam devletlerindeki yönetim hakkının yalnızca İslam dinine mensup yöneticide olması ve yönetim sisteminin şer'î kanunlarla yürütülmesi anlayışıdır (Çuçak, 2016). Bu anlayışa göre Müslüman yönetici ve şariat geçerli hukuk sayılmakta ancak halk hem Müslüman hem gayrimüslim olabilmektedir. Dârulislâm anlayışına göre yönetimi Müslüman olmayan devletler İslam devleti niteliği taşımamaktadır. Dârulharb ise, İslam ilkelerine bağlı olmayan ve Müslümanların gayrimüslimler tarafından yönetildiği devletleri tanımlar (Diyanet, 1993). Bu çerçevede İslam devletleri kıstaslarında bu iki kavram önem arz etmektedir. Selefi anlayış, dârulislâm çerçevesinde halkın da Müslüman olması anlayışı benimsenmektedir.

Tüm bunlardan hareketle İslam Devleti'nde olması gereken kıstaslar şu şekilde özetlenebilir; Hakimiyet mutlak anlamda Allah'a aittir. Düzen şariat kuralları ile oluşturulmalıdır. Danışma şuraları kurulmalıdır (Macit, 2018). Diğer devletlerle ilişkiler sağlanmalıdır. Siyasi lider

toplumu adaletle yönetmelidir. Toplumda ihtiyaç sahiplerine yönelik zekât ve sadaka gibi sistemlerin mevcudiyeti de adalet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde yürütülmelidir. Ek olarak toplumlararası değerler korunmalı, dini özgürlük ve hoşgörü sağlanmalıdır. Bakıldığında İslami devlet telakkisinde somut normlar yerine daha soyut kavramlar üzerinden yorumlanabilir bir devlet yapısının oluşturulduğu görülmektedir. İslam anlayışındaki mezheplerin soyut fikirlerden türemesi gibi İslam devlet anlayışının gelişip değiştirilmesi de mezheplerdeki soyut fikirlere göre değişiklik göstermiştir. İlk İslam devleti model alınarak oluşturulan bu kıstaslar, mezhepler arası geniş bir kabul görmüştür ve karşı çıkışa rastlanmamıştır.

3. Modern Devlet

Modern devlet hakkında literatürde birden fazla devlet tanımı bulunmaktadır. Bu devlet tanımlamalarında genel geçer bir ifade yoktur. Genel bir tanımlamayı Andrew Heywood (2013, s.127) şu şekilde yapmıştır: "Devlet, belirli bir sınır dahilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve kurumlar aracılığıyla otorite uygulayan siyasi birliktir." Günümüz devlet kavramı her ne kadar modern/ulus devlet tanımı olsa da teorisyenler, geleneksel ve modern devlet ayrımını yapmadan bazı devlet tanımlamalarında bulunmuşlardır. Örneğin Thomas Hobbes (2007, s. 130), Leviathan isimli eserinde devleti "büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur, sükûn ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, hepsinin birden gücünü ve imkanını kullanabilmesidir" diye tanımlamıştır. Hobbes devleti insanların yaptıkları sözleşmeler sonucunda tüm yetkilerin ölümsüz tanrı diye bahsettiği Leviathan'a devredilmesi ve onun güvenliği sağlaması olarak görmüştür. J.J. Rousseau (2013) Toplum Sözleşmesi isimli eserinde bireylerin güvensizlik ortamından kurtulmak amacıyla kendi aralarında yapılan bir sözleşmeyle devletin meydana geldiğini söylemiştir ve iyi bir devletin büyük sınırlara sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Geleneksel devlet anlayışına sahip tanımlamaları yapan teorisyenler genellikle monarşik yönetimi ifade eden Hobbes gibi devleti büyük üstün güç ya da canavar olarak tasvir etmişlerdir. Christopher Pierson (2004) ise modern devlet kitabında modern devletin olması gereken özellikleri şöyle sıralamıştır; siyasi egemenlik, kamu bürokrasisi, toprak, vatandaşlık, meşru yetki, anayasallık, milliyetçilik.

Modern devlet kavramı, genellikle literatürde, Orta Çağ'ın sonlarında Avrupa'da feodal rejimlerin çözülmesi ve kilisenin etkinliğinin yitirilmesi sonucu ortaya çıkan iktidarın yapısını tasvir etmek için kullanılmıştır (Arslaner ve Eryücel, 2011). Modern devleti geleneksel devletten ayıran en önemli unsur meşruiyeti ve egemenlik haklarıdır. Modern devlet anlayışında geleneksel devlet anlayışındaki Tanrı'nın gücüyle kutsanmış devlet anlayışı yerine birey odaklı demokratik bir yönetim anlayışına sahip devlet modelinden bahsedilmektedir. Modern devlet, Weberyen devlet anlayışında olduğu gibi kuralların uygulanması, görevlerin icrasında yasal olarak fiziksel gücü kullanma tekeline sahip kurumsal yapıdır (Weber, 2014). Oppenheimer (1984, s.48)'a göre modern devlet "özgürlerin vatandaşlığı ve özgür vatandaşlık düzenini" ifade etmektedir. Charles Tilly ise modern devleti savaş temelli tanımlamıştır. Tilly (1985)'e göre modern devletle ulus devlet aynı kavramdır, bir savaş sonucu ortaya çıkmıştır ve devletin varlığının devamı için de savaşın etkisi önemlidir. Tilly (2014) devleti bireylerin güçlü birliktelikler kurup dinsel ve dilsel birtakım semboller çerçevesinde kimlik oluşturup paylaştığı yapılar olarak tanımlamıştır.

Modern devletin başlangıcı 16. yy.'a dayanmaktadır. Martin Luther'in İncil'i Almanca'ya çevirmesi ve kiliseyi eleştirmesiyle başlayan Reform hareketi Katolik Kilisesinin baskın

gücünün kırılmasına neden olmuştur. Reform ve rönesans hareketleriyle kilisenin etkisi zayıflamış, hükümlerlik dünyevi otoriteye geçmiştir ve bu sistemsel değişimin en önemli adımı olmuştur (Özcan, 2019). Uzun süre işleyen krallık ve imparatorluk süreci, sonraki yüzyıllarda feodalizmin çöküşüyle birlikte mutlak monarşilerin yıkılışı ve aydınlanma düşüncesiyle birlikte geleneksel devlet anlayışının çökmesiyle devlet, kişilerden bağımsız olarak güçlenmiştir (Gürbüz, 2022). 1789 Fransız İhtilali'nden sonra kralın egemen olduğu toplum yapısından çıkılarak egemenlik halka arz edilmiş ve demokratik bir toplum yapısı oluşmuştur (Arslaner ve Eryücel, 2011). Modern devletin tarihsel ve felsefi temelleri bir dizi düşünürün çalışmaları üzerine kurulmuştur. Niccollo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve JJ. Rousseau gibi teorisyenlerin oluşturduğu fikirler modern devletin nasıl işlediğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde teorisyenlerin fikirleriyle modern devletin en belirgin özelliği olan meşruiyet, tanrısal bir kavramdan halka dayalı bir kavrama dönüşmüştür. Egemen olan halkın egemenlik yetkilerinin sınırlandırılıp demokratik niteliğe kavuşmasına ise Ulus devlet inşası denilmiştir. 30 yıl savaşlarının ardından yapılan 1648 Westphalia Anlaşmasıyla modern devletlerin güçlenmiş ve daha demokratikleşmiş şekli olan ulus devletler kurulmuştur.

Modern devletin son hali olan ulus devlet, kutsallığını yurttaşları arasındaki duygu birliğinden almaktadır (Gürbüz, 2022). Ulus devletlerin inşasında milliyetçilik ideolojisi de önemli bir faktördür. İnşacı teorisyen Ernest Gellner (1992) ulus devlet inşasında ulusları yaratan gücün milliyetçilik olduğunu ileri sürmüştür. Ulus devletler, içerisinde barındırdıkları halkın aidiyet hissini pekiştirerek bir üst kimlik oluşturma sürecindedir. Bu süreç, farklı gruplar arasındaki ayrılıkları değil, milli bilinci güçlendirerek devlete olan bağlılığı artırmayı amaçlamaktadır. Ulus devletlerin teşekkülünde milliyetçiliğin rolü, bu bağlamda inkâr edilemez bir etkiye sahiptir.

Modern devletlerin temel özellikleri, belirgin sınırlar içinde egemenlik uygulamaları, yasal düzenlemelerle denetim sağlamaları, şiddet araçlarını monopolize etmeleri, meşruiyetlerini halkın onayına dayandırmaları ve egemenliklerini sürdürmeleridir (Zabunoğlu, 2018). Meşru şiddet tekeline sahip olan devlet, toprak, halk kitlesi ve egemenlik gibi temel unsurlarla varlığını devam ettirir. Her devletin yönetimi altında belirli bir coğrafi alana sahip olması zorunludur ve bu alanın net sınırlarla tanımlanmış olması beklenir. Devlet toprağı, yalnızca kara parçasını değil, kara sularını ve hava sahasını da kapsar (Acer ve Kaya, 2014 aktaran Özkaya, 2020). Modern devletler, yerleşik bir yapıya sahip olmalı ve coğrafi sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş olmalıdır. Bu toprak üzerinde başka bir otoritenin hak iddia etmemesi esastır. Eğer bir devlet, toprak bütünlüğünü koruyamaz ve kaybederse, devlet olma niteliğinden birini yitirmiş olur. Ayrıca, bir devletin varlığından söz edebilmek için, onu oluşturan halkın varlığı şarttır (Özkaya, 2020). Devlet, içinde yaşayan halkın temsilcisi ve koruyucusu olarak işlev görür ve siyasi yapısını insan ve toprak unsurları olmadan tamamlayamaz (Akbulut, 2015). Devleti oluşturan halk kitlesinin süreklilik arz etmesi gerekmektedir; geçici birliktelikler devletin kurucu unsuru olamaz (Pazarıcı, 1989). Halk kitlesinin tek bir ulustan oluşması veya tek bir ulusa bağlı kalması zorunlu değildir; günümüzde çok uluslu yapıda devletler mevcuttur (Pazarıcı, 1989). Devletin varlığını sürdürebilmesi için toprak ve halk kitlesi gibi unsurların yanı sıra, egemenlik de hayati bir öneme sahiptir. Bu unsurlar, devletin varoluşunu ve işlevselliğini tanımlayan bir bütünün parçalarıdır. Egemenlik, devletin kendi iç işleyişini bağımsız bir biçimde düzenleme ve dış ilişkilerini özgürce yürütme yetisini temsil etmektedir. Bu yeti, devletin diğer iki temel unsurunu destekleyici ve tamamlayıcı bir işleve sahiptir. Devletin iç ve dış egemenliği, onun

bağımsızlığının ve uluslararası sahnede etkin bir aktör olarak rol almasının belirleyicisidir. Egemenlik, devletin kendi nüfusu dışındaki herhangi bir güç tarafından sınırlandırılmayan en üstün gücüdür ve bu, iç egemenliğe işaret etmekte, dış egemenlik ise, devletin bağımsızlığını ve uluslararası arenada dokunulmazlığını ifade etmektedir (Toth, 2023). Modern devletlerde egemenlik, devletin kendi iç işlerini bağımsız bir şekilde yönetme ve dış politikasını belirleme yeteneğidir. İç egemenlik, devletin toprakları üzerindeki yasal ve siyasi otoriteyi kullanma hakkını ifade ederken, dış egemenlik, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör olarak hareket etme kapasitesini tanımlamaktadır (Özkaya, 2021). Bir devletin egemenliğinin diğer devletlerce resmi olarak tanınmasını ve onlara saygı gösterilmesini gerektirir. Bu uluslararası tanınırlık, devletin uluslararası hukukun bir öznesi olarak kabul edildiği ve uluslararası toplumun bir parçası olduğu anlamına gelmektedir. Egemenlik, aynı zamanda devletin yönettiği ülke ve hükmettiği insanlar üzerinde kural koyma ve nihai kararları alma yetkisini de içermektedir. Bu açıdan egemenlik kavramı, siyasi otoriteye hukuk açısından dayanak oluşturmakta ve devletin karar ve uygulamalarının hukuki bir nitelik kazanmasını sağlamaktadır (Toth, 2023). Günümüzde egemenlik anlayışı, küreselleşme ve uluslararası kuruluşların artan etkisiyle evrilmektedir. Ulus-devletin geleneksel egemenlik anlayışı, bölgesel ve küresel düzeyde güç ve yetki paylaşımı ile sınırlandırılmakta ve yeniden şekillendirilmektedir. Bu bağlamda, modern devletlerin egemenliği, hukukun üstünlüğü ilkesi, demokratik değerler, kamu düzeni, güvenlik ve uluslararası iş birliği bağlamında ele alınmaktadır (Özkaya, 2020). Devletler, egemenliklerini kullanırken, uluslararası hukuk normlarına ve insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdürler. Bu, egemenliğin mutlak olmadığını ve devletlerin uluslararası toplumun bir parçası olarak egemenlik haklarını kullanırken sorumluluklarını da gözetmeleri gerektiğini göstermektedir.

Bu üç kurucu unsurun yanında çoğunlukla modern devletlerin kanunlarla yönetilmesi, hukuksal bir yapısı olması, insan haklarını gözetmesi, sosyal devletin gerekliliklerini icra ediyor olabilmesi, içlerinde bir hükümet ve hukuka bağlı bir yönetim sistemi barındırması gerekmektedir.

4. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)

Irak ve Şam İslam Devleti adıyla bilinen İŞİD/ISIS/DAEŞ kısaltmalı örgüt, ilk olarak Cemaat el-Tevhid vel-Cihat ismiyle kurulmuştur (Şenol vd., 2016). 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasında Sovyetlere karşı savaştan yabancı savaşçılardan Usame Bin Ladin'in kurduğu El-Kaide terör örgütünün içerisinde yapılanmıştır. İŞİD'in kurucusu Ebu Musab El Zerkavi, başlangıçta El-Kaide'ye bağlı olarak faaliyet göstermiş ve ABD'ye karşı mücadele etmiştir (Kerküklü, 2022). Zerkavi, 2004'te El-Kaide'den ayrılarak kendi radikal grubunu kurdu. Kurulan yapılanma, Irak El-Kaidesi adını alarak İŞİD'in temelini oluşturmuştur. Bu ayrılık, Zerkavi ve takipçilerinin El-Kaide'nin genel hedeflerinden saparak kendi ideolojilerini geliştirmelerine imkân verdi (Bunzel, 2015). Batı'ya ana hedef olarak belirlemek yerine dini azınlıkları, Şiileri ve kendilerince "mürted" ilan edilen Sünni Müslümanları da hedef almıştır (Byman, 2016). ABD'nin Irak işgali sonrası ortaya çıkan güç boşluğunu fırsat bilerek bölgede konumlanmıştır. Zerkavi'nin ölümünün ardından İŞİD'in liderliğine Ebu Ömer El Bağdadi geçmiş ve örgüt, kendini "Irak ve Şam İslam Devleti" olarak ilan etmiştir (Kerküklü, 2022). Arap Baharı sürecinin 2010 yılında başlamasıyla, Suriye'de patlak veren iç savaş sırasında İŞİD, Suriye'de de aktif bir rol oynamış ve 2013 yılında, kurdukları devletin sınırlarının Suriye'ye kadar uzandığını ilan etmiştir. Bu durum, İŞİD'in bölgedeki diğer cihatçı gruplar arasında öne çıkan bir güç haline gelmesini sağlamıştır (Bunzel, 2015). İŞİD'in devlet kurma

girişimleri diğer cihatçı gruplar arasında ona avantaj sağlamıştır (Özpek ve Yağış, 2019). 2014 yılında mevcut lider Ebu Bekir el-Bağdadi, Musul'da halka açık bir şekilde hutbe vermiştir. Bu hutbede kendini İslam halifesi İbrahim olarak tanıtmıştır. Verdiği hutbede yalnızca yabancı ülkelere ya da topluluklara değil bünyesinden çıktığı El-Kaide'ye rest çekmiştir. Hilafet ilanından sonra devletin sınırlarının tüm dünyaya yayılacağını bildirmiştir (Bunzel, 2015). Bağdadi, bu hutbeyle yalnızca bir örgüt olarak tanınan IŞİD'in lideri değil kurmak istedikleri İslam Devleti'nin lideri olarak yeniden ortaya çıktığını göstermek istemiştir (Chulov, 2014). Bağdadi'nin halifeliği, IŞİD için önemlidir çünkü Bağdadi'nin Müslümanlar arasındaki parçalanmayı ve bölünmüşlüğü önlediği ve birliği sağladığı düşünülmektedir (Dabıq, 2014). IŞİD'e göre Allah, hicret etme ve kendi yolunda cihad etme şansını Bağdadi'ye asil soyu, zekâsı ve dini uygulamaları sebebiyle seçmiştir (Dabıq, 2014).

Örgütün amaçları tarihsel olarak şu şekilde sıralanmıştır; öncelikle hicret (Irak'a geliş) sonrasında birleşme/cem, üçüncü olarak tağut'un dengesini bozmak/istikrarsızlaştırmak, devletsel birleşme (Irak Şam İslam Devleti ilanı) ve hilafet (2014 Bağdadi hutbesindeki halifelik ilanı) (Dabıq, 2014). Tüm Müslümanların bu halifelik çevresinde toplanmaları ve biat etmeleri arzu edilmiştir. Hilafet kurulduktan sonra, İslam devletinin yayılması ve bu bölgelere liderler göndermesi şeriatın amacına en uygun olan olarak görülmüş ve halifenin hemen yerine getirmesi beklenmiştir (Dabıq, 2015). Örgüt, Irak'ta ve Suriye'de baskı oluşturduğu topraklar üzerinde kalıcı bir tahakküm kurmayı hedeflemektedir. Müslümanların kurulacak olan İslam halifeliğini kabul etmesi ve Müslümanlığını bu şekilde kanıtlanması gerektiği görüşü hakimdir. IŞİD aynı zamanda kendine yeni üyeler bulmayı da amaçlamaktadır. Bünyelerine katılan üyelerin ırk, cinsiyet, kültür veya refah seviyesinin önemli olmadığını önemli olanın Allah'ın yasalarını kabul etmeleri olduğunu vurgulamaktadırlar (Konstantiniyye, 2015b). Yeni üyelerin de varlığıyla geniş bir kitle yaratıp konumlanmak istediği bölgede daha fazla çatışma yaratarak bölgesel kontrolü ele geçirmeyi hedeflemektedir. Bölgesel kontrolü ele geçirmek için bölgedeki Şii-Sünni mezhep çatışmalarından yararlanıp Şiiler üzerinde büyük bir katliam yapmayı hedef edinmiştir (Erdoğan, 2018). Bölgedeki Sünni halkın bünyesine katılımı için çaba sarf etmiştir. Örgütün uzun vadeli hedefiyse, tüm İslam ülkelerine hilafeti yaymak ve bu yetkiyi kullanarak Batı'yla savaşa girmektir (Oosterveld ve Bloem, 2017).

IŞİD'in yapılanmasına bakıldığında, bilinen diğer örgütsel yapılardan daha merkezi bir yapılanması mevcuttur. Bu yapılanma içerisinde demokratik yönetim anlayışı küfür olarak görülmekte yani İslam'ın temel inançlarına karşı bir anlayış olarak görüldüğü için her şey halifenin atamasıyla yapılmaktadır (Dabıq, 2015). En üst kadroda bir lider bulunmakta, liderin altında Suriye ve Irak temsilcileri ve şer'i, güvenlik, danışma, askeri konsey gibi yapılanmaları bulunmaktadır (Erdoğan, 2018). Belirli bölgelere vali ataması yapmakta, şeriatın hüküm ve kurallarına uygun yargı kurumları kurmakta ve bünyesinde ahlak polisleri bulundurmaktadır. Şeriatla hükmedilen bir devlette haksızlık olmamalı mantığıyla bünyelerinde "Haksızlıkları Takip Etme Merkez Ofisi" isminde bir kuruluş inşa etmişlerdir (Rumiyah, 2016). IŞİD, işgal ettiği bölgelerde bir devlet rolü üslenmektedir (Erdoğan, 2018). IŞİD'in ideolojisi, El Kaide'de de olduğu üzere Selefiliğe dayanmaktadır (Şenol vd., 2016). IŞİD, cihatçı Selefi ideolojiye sahiptir. Kur'an ve sünnet dışındaki tüm kültürel oluşumları ve içtihatları reddetmektedir. Yalnızca Kur'an ve sünnetle yönetim sağlanmalı anlayışı çerçevesinde yapılanması oluşturulmuştur (Konstantiniyye, 2015a). IŞİD'e göre içtihatlar ve semboller dine fitne yaymaktadır. Bunlar cahilleri kandırmak ve kötü âlimlerinin insanları ellerinde tutmak için yaptıkları uydurmalar olarak tanımlamışlardır (Rumiyah, 2016). Selefilik düşüncesinde yer

alan tüm kültürel aktivitelerin reddi, İŞİD için bir ötekileştirme zemini yaratmıştır. İŞİD'in ötekileştirme politikası hem gayrimüslimlere hem de selefi ideolojiye uygun yaşamayan Müslümanlara yönelik olmuştur. Tüm gayrimüslim liderliğindeki ülkeleri Dârulharb olarak görmekte ve bu yönetimlerle anlaşma yapan Müslümanları dinden çıkmış saymaktadır. İŞİD'e göre İslami anlayıştan kopukluk gösteren herkes kafirdir ve cezalandırılması gerekmektedir. İslam'ın cihat kavramını yorumlayış şekilleri farklı olduğu için kafir ilan ettikleri insanları işkence ederek öldürmek gibi modern hukuk normlarına uymayan eylemler gerçekleştirmektedir. İŞİD'in eylemleri için kullandığı rehber metin olan "Fıqh al-Dima" kafa kesme, soykırım planlanması, savaşçı olmayanların öldürülmesi gibi konulardaki eylemlerini Kur'an ayetlerinden kesitler vererek meşrulaştırmaya çalışmaktadır (Townsend, 2018). İŞİD, kendine entegre ettiği bu ideolojiyle kendinden olmayan herkesi kadın, çocuk, yaşlı, engelli, ayrımı gözetmeksizin öldürmeyi ideolojisinin bir gereği olarak görmektedir. Yaptıkları eylemleri ve cezalandırmaları Kur'an'a dayandırdığını iddia etmektedir.

İŞİD için İslam devleti oluşturma fikri, ideolojik bir öneme sahiptir. Selefilik'in bir kolu olan Vahabilik, İŞİD'e SSCB'nin Afganistan'ı işgali sırasındaki selefi gruplarla olan mücadelesi sırasında etki etmiştir. Muhammed Bin Abdulvahap, İbn Teymiyye ve Seyid Kutup'un geliştirdiği düşünceler İŞİD'in referans noktası olmuştur (Abubaker, 2020). İŞİD'in kurmayı planladığı İslam devletindeki ideolojik gereklilikler; şer'i hükümlerle yönetilen, yönetenlerin Müslüman olduğu ve Müslüman olmayan herhangi biri veya bir kurumla fikir birliği yapmayıp hiçbir İslam dışı hareket yapmamış olması ve yöneticilerin yanı sıra yönetilenlerin de yalnızca kendi inançlarıyla örtüşen Müslümanlar olması gerekmektedir. Aksi durumda bu gerekliliklere uymayan kişileri tekfir etmektedir. Şeriat sistemi harici oluşan tüm sistemleri şirk sistemi olarak görüp savaş açmaktadır (Konstantiniyye, 2015a) El-Kaide'nin bünyesinden oluşmuş olmasına rağmen İŞİD, bağlı bulunduğu ideolojinin derinliği ve katılımıyla yapmış olduğu eylemlerle daha radikalleşmiş Selefilik-Vahabilik ideolojisi örneği göstermektedir.

5. İŞİD'in Devlet Olma Sorunsalı

İŞİD, devlet kurma iddiasıyla hareket eden ve kendini bir İslam devleti olarak ilan eden bir yapılanmadır. Ancak, günümüzün batı merkezli modern devlet algısıyla çelişen noktalar nedeniyle yapılanmasını revize etmek zorunda kalmıştır. Modern devlet anlayışı ile İslam devleti anlayışının uyumsuzluğu, İŞİD'in ideolojik ve pratik zorluklarla karşılaşmasına sebep olmuştur.

İŞİD'in İslami devlet anlayışının Kur'an merkezli bir değerlendirmesi yapıldığında, örgütün emirlerin yalnızca Allah'tan geldiğine ve ilahi otoriteyi kabul ettiğine inandığı görülmektedir. Cihadi selefi bir ideolojiye sahip olan İŞİD, İslam'ın ilk dönemlerindeki anlayışın orijinal olduğunu savunmakta ve sonradan ortaya çıkan geleneksel içtihatları reddetmektedir (Abubaker, 2020). İslam devletinin, İslam hukukuna göre yönetilmesi gerektiğini belirtirken, bu hukukun temel dayanağının Kur'an olduğunu vurgulamaktadır. İŞİD, bu noktada İslami devlet özelliği göstermektedir. Ancak, İslam devlet anlayışının detaylandırılması gerektiğinde, Kur'an dışında iki temel dayanak daha bulunmaktadır: Sünnet ve İctihatlar. İŞİD, yapılan içtihadi yorumları reddederken, eylem ve faaliyetlerini Kur'an'a dayandırmaktadır. Buna karşın, İslam alimleri ve bilimciler, İŞİD'in Kur'an ayetlerini saptırdığını ve belli satırları seçici bir şekilde aktardığını eleştirmektedir. Prof. Rashid Khalidi'nin ifadesine göre, İŞİD, Muhammed suresinin 4. ayetinde geçen "Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen öldürücü darbeyi vurun." ifadesini eylemlerine dayanak olarak kullanırken, aynı ayetin devamında yer alan "Nihayet onları çöktürünce esirleri sağlam bağlayın. Sonra ya karşılıksız bırakırsınız yahut

bedel alarak. Ki böylece savaş ağır yüklerini indirsin” şeklinde savaş esirlerinin akıbetini belirleyen kısmı göz ardı etmektedir (Sreenivasan, 2014).

Tarihsel olarak, İslam devleti anlayışı, gayrimüslim halkla ilişkilerde hoşgörü ve adaletli bir bakış açısını benimsemiştir. Emevîler ve Osmanlı Devleti gibi kurulmuş büyük İslam devletlerinde gayrimüslimlere karşı olumlu bir tavır sergilenmiştir. Emevîler döneminde gayrimüslimler devlet kadrolarına yerleştirilip istihdamları sağlanmıştır (Adıgüzel, 2019). Osmanlı devletindeyse gayrimüslimler padişahın tebaası sayılmış ve onları da kapsayan millet sistemi geliştirilmiştir (Güneş, 2015). Buna karşın, IŞİD’in Müslüman olmayan halka karşı sergilediği tutum, şiddet içerikli ve hoşgörüsüz olarak değerlendirilmektedir. IŞİD genelde ötekileştirdikleri kesimlere zalimce cezalandırmalar yapmaktadır. Kurdukları mahkemelerde kırbaçlama, kafa kesme, yüksek bir yerden aşağı atma, çarpmıha germe gibi ceza yöntemleri benimsemişlerdir (Uçar, 2022). IŞİD’in bu tutumu İslam devlet prensipleriyle karşılaştırıldığında birbirlerini konsolide edemediği açıkça anlaşılmaktadır. IŞİD’in eylemleri, İslamcı çevrelerden de eleştirilere maruz kalmıştır. Irak’taki Müslüman Alimler Derneği, IŞİD’in eylemlerini “İslam itibarını zedeleyen büyük bir hata” olarak görüp kınamıştır (Wilson Center, 2014). Yine Suudi Arabistan Baş Müftüsü Şeyh Abdulaziz Al-Sheik, IŞİD’i “İslam’ın bir numaralı düşmanı, insan medeniyetini yok eden aşırılık yanlısı” olarak nitelendirmiş ve kınamıştır (Arap News, 2015). Mekke’deki Ulu Camii İmamı Abdülrahman al-Sudais ise “İslam, IŞİD’in acımasız eylemlerinden masumdur” açıklamasını yapmıştır (Wilson Center, 2014).

İslam devletlerinin diğer devletlerle ilişkilerinde barış ilkesi, adalet ilkesi ve ahde vefa ilkesi esastır. IŞİD’in faaliyetleri bu ilkeler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Batı merkezli düşman algısı ve ideolojik olarak Müslüman olmayanları tekfir etme eğilimi, devletlerarası ilişkilerde barış ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Türkiye de dahil olmak üzere, Müslüman çoğunluklu ülkeleri tekfir ederek ve Batı ülkelerini günahkâr olarak göstererek savaş açması, IŞİD’in barışçıl ilişkiler kurmasını ideolojik olarak imkânsız kılmaktadır (Sputnik, 2016). Uluslararası toplumda terör örgütü olarak tanınan IŞİD, diğer ülkelerle legal olarak iş birliği yapma kapasitesinden yoksundur.

Geleneksel İslam devletlerindeki halifelik makamı, büyük kitlelere ulaşma, Müslüman nüfus üzerinde otorite kurma ve Müslümanların dini, siyasi ve toplumsal liderliğini üstlenme gibi geniş yetkileri beraberinde getirmektedir. IŞİD, İslam devletindeki hilafet anlayışının yarattığı konforu kendisinde de yaratmak adına bir halife ilan etmiştir. Ancak IŞİD’in halifelik ilanı İslam dünyasında geniş çehrelerce kabul görmemiştir. Bunun bir sebebi, İslam dünyasında halifelğin meşru olarak belirlenmesi belli dini, siyasi ve toplumsal kriterlere dayalıdır. IŞİD’in lideri olan Bağdadi’nin halifelik ilanı bu kriterlere uymamıştır. İslam dünyasındaki önde gelen dini alimler ve liderler IŞİD’in halifeliğini tanımamıştır. Bu da meşruiyet kazanmasını engellemiştir. Bunun yanında IŞİD’in uyguladığı radikal uygulamalar ve yorumlar Müslüman toplum için aşırı bulunmuş ve kabul görmemiştir. IŞİD, tarihsel olarak da halifelik kurumunun meşruiyetine uygun bir yapılanma olmamış İslam’ın çok çeşitli kültürel ve mezhepsel farklılıklarıyla uyum sağlayamamıştır. IŞİD, İslami devlet anlayışında yer alan ilkelerin çoğuna uyum göstermemiştir. Bakıldığında, IŞİD’in kendini İslam Devleti olarak tanımlaması, İslami devlet prensipleriyle tam olarak uyuşmamaktadır.

Modern devlet anlayışının temel unsurları olan toprak, egemenlik ve demografik yapı, IŞİD’in iddia ettiği devlet yapısı bağlamında ele alındığında, çeşitli uyumsuzluklar göze çarpmaktadır.

Her devletin varlığını sürdürebilmesi için üzerinde egemenlik iddia edebileceği ve kimsenin itiraz edemeyeceği bir toprak parçasına ihtiyacı vardır. Tarihsel süreçler ve politik kararlar neticesinde oluşan modern devlet sınırları, uluslararası hukuk ve toplum tarafından tanınmıştır. Devletlerin uluslararası hukuk ve uluslararası toplum tarafından uygun bulunarak kurulması gerekmektedir. İŞİD tarafından ilan edilen ve Suriye ile Irak toprakları üzerinde kurulduğu iddia edilen İslam devleti, bu toprakları zor kullanarak ele geçirmiş ve uluslararası hukuka aykırı bir şekilde tahakküm kurmuştur. İŞİD'in bu topraklarda inşa etmeye çalıştığı düzen, uluslararası kamuoyu tarafından meşru bir söylem olarak kabul edilmemekte ve bu durum, uluslararası hukuk normlarına ters düşmektedir (Gündoğdu, 2019). İŞİD'in kontrol ettiği bölgelerdeki kaotik durum ve uluslararası meşruiyetten yoksun olması, devlet olarak tanımlanması için gerekli toprak bütünlüğünü sağlayamadığını göstermektedir. Yani İŞİD, modern devletin üzerinde kimsenin hak iddia edemeyeceği toprak unsurunu karşılamadığı ve uluslararası hukuka uygun gerçekleşmediği için bir devlet kabul edilmemektedir. Tarih boyunca uluslararası hukuka aykırı şekilde toprak işgal ederek devlet statüsü kazanan örnekler mevcuttur. İsrail, bu duruma örnek teşkil eden devletlerden biridir. Uluslararası hukuka aykırı bir biçimde kurulmuş olmasına rağmen, uluslararası toplumun desteğini alarak meşruiyet kazanmıştır.

Modern devletlerin halk kitlesi unsuru, nüfusun doğum, ölüm, göç, evlenme, eğitim, kültür, din, ırk, etnik köken ve sosyal özellikler gibi çeşitli faktörlere göre şekillenir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). Bir devletin halk kitlesinin kalıcı ve sürekli bir yapıda olması beklenir. Ancak İŞİD tarafından oluşturulan halk kitlesi, bu süreklilik ve kalıcılık özelliklerinden yoksundur. Çok sayıda ülkeden farklı vatandaşlıklara sahip bireylerin katılımıyla oluşan bu yapı, büyük oranda yabancı savaşçılardan meydana gelmektedir (Şenol vd., 2016). İŞİD, mevcut kitlesini ideolojik bir temele dayandırarak ve örgüt liderinin belirlediği demografik yapıya göre şekillendirmektedir. Bir devletin halk kitlesi, o devlete bağlılık gösteren ve yönetimine tabi olan bireylerden oluşmaktadır. İŞİD'in Suriye ve Irak'ta kontrol ettiği alanlarda, zor kullanarak askeri göreve alımlar yapmakta, çocukları eğitim haklarından mahrum bırakarak örgüte katmakta, kadınları zorla ilişkilere ve katılımlara iterek insan hakları ihlallerinde bulunmakta ve ideolojisine uygun bir nüfus yaratmaya çalışmaktadır (Heras, 2022). İŞİD, hak iddia ettiği topraklarda yaşayan halkın rızasını kazanamamış ve yönetim anlayışı zor ve baskı üzerine kurulmuştur. Bu durum, modern devlet anlayışında halkın aidiyet ve bağlılığına verilen önemle çelişmektedir.

Egemenlik, modern devletlerin yapısal temelini oluşturan kritik bir unsurdur. İç egemenlik; hukukun üstünlüğü, demokratik yönetim ilkeleri, kamu düzeni ve güvenliği gibi prensipleri içerirken, dış egemenlik; devletin uluslararası alandaki bağımsızlığını, tanınırlığını ve dokunulmazlığını ifade eden ilkeleri kapsamaktadır. Modern devletin egemenliği, iç ve dış yönleriyle entegre bir yapı sergiler ve sosyal düzenin inşası ile uluslararası ilişkilerdeki statüsünün tayininde merkezi bir rol oynar. İŞİD'in egemenlik anlayışı incelendiğinde; hukukun üstünlüğü ve bireysel haklar temelinde bir yönetim yerine, şiddet ve zor kullanarak korku salarak otorite sağlamaya çalıştığı görülür. Özpek ve Yağış (2019) çalışmasında, devlet kurma amacı taşıyan örgütlerin uluslararası tanınırlık kazanmak için rekabetçi bir demokrasi geliştirme stratejisini geliştirdiklerinden bahsetmektedirler. Ancak İŞİD'in yapısında demokratik bir süreç veya halkın katılımı bulunmamaktadır. Sert dini ve ideolojik impozisyonlar nedeniyle, halk üzerinde zorla egemenlik kurulmuştur. Ayrıca, İŞİD'in varlığı uluslararası toplumca tanınmamakta, bu da onun dış egemenliğini ve meşruiyetini önemli

ölçüde sarsmaktadır. Birçok ülke ve uluslararası kuruluş tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesi uluslararası tanınırlık kazanmasını imkânsız kılmaktadır. Bir devlet olarak kabul edilmediğinden, bağımsız bir diplomasi yürütme veya hareket etme kapasitesi de yoktur. IŞİD'in amaçlarına ulaşmak için yürüttüğü terör eylemleri ve şiddet, uluslararası hukuk çerçevesinde meşru kabul edilmemekte ve insan hakları ihlalleriyle ilişkilendirilen bir yapı olarak görülmektedir. Uluslararası arenada, IŞİD hâlâ bir terör örgütü olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç

IŞİD, diğer İslam devletlerinin uygulayamadığı İslam devletini oluşturmayı iddia etmiştir. Kurduğu yapılanmada bir siyasi organizasyon yaratmış ancak ideolojisinden dolayı hem İslam devleti anlayışında hem de modern devlet anlayışında en önemli koşul olan egemenlik koşulunu sağlayamadığından dolayı devlet olma sıfatı kazanamamıştır. IŞİD'in işgal edilmiş bir toprağı bulunmaktadır. IŞİD'e aidiyeti olmayan bir halkı vardır ancak bu halk günden güne kalıcı hale gelmektedir. IŞİD'e katılan kadınlar orada evlenmiş ve çocuk sahibi olmuşlardır (Rajkowska, 2017). IŞİD, Uluslararası şirketlerle ticaretler yapmıştır. (ABD Hazine Bakanlığı, 2018). Her ne kadar bir devlet tarafından tanınmamış olsa bile uluslararası şirketlerle yaptığı ticaretler ve anlaşmalar IŞİD'e meşruiyet zemini sağlamaya elverişli olmuştur. Çünkü uluslararası şirketler çıkar mekanizmasıyla çalışmaktadır. Çıkarların örtüşmesi halinde şirketlerin IŞİD'e defacto da olsa bir meşruiyet zemini kazandırması olası görünmektedir. Özellikle 2014 yılında, örgütün geniş bir alana yayılması ve üye sayısındaki artış ile uluslararası şirketlerle yapılan ticaretler, IŞİD'in devletleşme yolunda ilerlemesine katkıda bulunmuş olabilir. Ancak IŞİD'in kullandığı yöntemler devletler ve uluslararası şirketler tarafından tanınmasına engel olmuştur. Örneğin; Fransız çimento şirketi Lafarge, 2014 yılına kadar IŞİD'e hammadde desteği sağlamıştır (Zabunoğlu ve Sönmez, 2023). 2014 yılında şirketle anlaşamayan IŞİD, Lafarge'nin fabrikalarını ele geçirip çalışanlarını rehin almıştır. Uluslararası hukuka aykırı yöntemleri bünyesinde taşıyan IŞİD, tehdit unsuru barındırdığı için uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir.

İslam devleti olma kıstasları modern devlet anlayışındaki gibi devlet olabilmek için somut özellikleri buldurmamaktadır. Bu durum bazı yorumlara sebep olmaktadır. IŞİD'in İslam Devleti olma amacındaki yolda ideolojik yapılan şiddet eylemlerinin yumuşatılması sonrasında İslam devleti sayılabilecek bir merkeze konumlanabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu durum günümüz ulus devlet yapısının da sorgulanmasına sebep olabilmektedir. Ancak genişletilebilir kıstaslara sahip İslami devlet anlayışı, somut kıstaslara sahip ulus-devlet yapısındaki mevcudiyetin önüne geçememiştir. IŞİD şu an hiçbir ülke tarafından tanınmadığı için hiçbir anlamda ülkesel niteliği bünyesinde barındırmamaktadır. IŞİD'in şu anki konumu ve kurduğu düzen, kullandığı yöntem ve faaliyetlerle devlet altı yapı olarak nitelendirilebilmektedir. Ancak bu yapı da meşru bir yapı değildir. IŞİD, devletler için bir terör örgütüdür. Oldukça tartışmalı bir konu olan IŞİD'in devlet potansiyelinin olması konusu iki devlet türü bağlamında incelendiğinde uyumsuzluklarının daha fazla olması, halihazırda hiçbir devletin veya kuruluşun IŞİD'in egemenlik haklarını tanımaması sebebiyle IŞİD'in ne potansiyel bir İslam devleti ne de modern devlet özelliği taşımadığı gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Abubaker, S. (2020). İŞİD'in ideolojisi: Cihadi selefilik. *Lectio Socialis*, 2(2), 97-112. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1196229>
- Acar, C. (2017). Siyer kaynaklarına göre akabe görüşmeleri. *Turkish Studies*, 12(10), 1-20. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11973>
- Adıgüzel, A., & Çakan, B. (2019). Emevîler döneminde gayrimüslim istihdamı, *İstem*, 17(34), 41-132/661-750. <https://doi.org/10.31591/istem.595745>
- Akbulut, İ. (2015). Devlet, unsurları ve kişiliği. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 159-177. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/pdfs/815547>
- Apak, A. (2014). *Ana hatlarıyla İslam tarihi*. (12. Baskı). İstanbul: Ensar Temel Kültür Dizisi
- Arab News. (2015). Grand mufti: Fighting terror is Islamic duty. Erişim adresi: <https://www.arabnews.com/featured/news/708161>
- Arslanel, M., & Eryücel, E. (2011). Modern devlet anlayışının felsefi temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 1-20. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2828/38311#article_cite
- Bunzel, C. (2015). From paper state caliphate: the ideology of Islamic State. The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World. 19(1). Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/The-ideology-of-the-Islamic-State-1.pdf>
- Büyükkara, M. (2014). Günümüzde selefilik ve islami hareketlere olan etkisi. Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı. İstanbul. Erişim adresi: https://www.academia.edu/36478952/G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzde_Selefilik_ve_%C4%B0s_lami_Hareketlere_Olan_Etkisi
- Byman, D. (2016). ISIS vs. Al Qaeda: What's the difference and does it matter? Global Georgetown. Erişim adresi: <https://global.georgetown.edu/features/isis-vs-al-qaeda-what-s-the-difference-and-does-it-matter>
- Chulov, M. (2014). Abu Bakr al-Baghdadi: the ISIS chief with the ambition to overtake al-Qaida. The Guardian. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/06/abu-bakr-al-baghdadi-isis>
- Çöllü, İ. (2019). *Devletin kökenleri ve gelişimiyle ilgili teoriler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara
- Çuçak, M. (2016). İslam hukuk literatüründe dâru'lislâm ve dâru'lharb'in sınırları. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 205-225. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/pdfs/16521>
- Dabıq. (2014). The Commands of Allah to İbrahim. Sayı 1
- Dabıq. (2014). From Hijrah to Khilafah. Sayı 1
- Dabıq. (2015). A Fatwa for Krurasan. Sayı 10
- Dabıq. (2015). Foreword. Sayı 10
- Demirci, A. (2012). Medine vesikası: oluşum süreci ve zimmet antlaşmalarına etkisi. *İSTEM*, 19, 253-271. Erişim adresi: <https://vdocuments.site/medine-vesikasi-soereci-ve-zimmet-254-i-s-t-t-m-192012-abdurrahman-demirci-birok.html?page=1>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Bakara 2/208. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt 1, ss.408-409). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/215/208-ayet-tefsiri>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Hac 39. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt 3, ss.736-738). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2634/39-41-ayet-tefsiri>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Maide 5/8. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt 2, ss.229). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/677/8-ayet-tefsiri>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Muhammed 4. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt:5, ss.47-48). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Muhammed-suresi/4549/4-ayet-tefsiri>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Nahl 16/91. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt 3, ss.436). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/1992/91-ayet-tefsiri>

- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Nisa 4/58. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt 2, ss.81-83). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/551/58-ayet-tefsiri>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Nisa 4/90. *Kur'an Yolu Tefsiri* (Cilt 2, ss.112-113). Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/583/90-ayet-tefsiri>
- Erdoğan, A. (2018). *El Kaide, İŞİD ve Boko Haram*. Ankara: Berikan Yayınevi
- Fiğlalı, E. (1996). Gadir-i Hum. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 13(2), 279-280 Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/qadir-i-hum>
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev. B. Ersanlı – G. G. Özdoğan). İstanbul: İnsan Yayınları
- Gündoğdu, A. (2019). Savaşın değişen karakteri üzerine: Irak'ın İŞİD'le mücadele stratejileri. [Yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa
- Güneş, G. A. (2015). Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimlere bakışı ve klasik dönem millet sistemi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 1-30 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/skad/issue/21059/226727>
- Gürbüz, A. (2022). Kabileden modern devlete kutsallığın inşası. (Yn:736988) [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Heras, P.L. (2022). How ISIS recruits its members. *Global Affairs and Strategic Studies*. University of Navarra. Erişim adresi: <https://en.unav.edu/web/global-affairs/como-recluta-el-isis-a-sus-miembros>
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. (Çev. B.B. Özipek, A. Gündoğdu, & A. Özipek). 4. Baskı. Ankara: Adres Yayınları
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2009). Kur'an yolu tefsiri (Cilt 1-5) Diyanet İşleri Başkanlığı. Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir>
- Kerküklü, Ö. (2022). Ortadoğu'da Terörün Sosyo-Psikolojik Alt Yapısı: Taliban, El-Kaide ve Daes Örneği. [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Koca, F. (2015). Selefilik. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 1(1-2).
- Konstantiniye. (2015a) "Öldürürler ve öldürülürler", Sayı 1
- Konstantiniye. (2015a) "Ölümlere Kur'an dirilere demokrasi", Sayı 1
- Konstantiniye. (2015b) "İslam devleti kürtlerle neden savaşmaktadır?", Sayı 2
- Kutlu, S. (2006). Mürcie. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3(2), 41-45. Erişim adresi: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/32/C32010380.pdf>
- Macit, A. (2018). Çağdaş İslam düşüncesinde hilafet anlayışları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(2), 833-858. <https://doi.org/10.18505/cuid.442823>
- Mankan, V., & Türkoğlu, G. (2020). İslam âlimlerinin düşünceleri ekseninde "İSLAM devleti" anlayışı. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 202-222. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1369029>
- MECS (Middle East Studies Center). (2015). "Who are the Shi'is?", The Ohio State University. Erişim adresi: <https://meso.osu.edu/news/who-are-shiis>
- Oosterveld, W., & Bloem, W. (2017). The rise and fall of ISIS. the hague centre for strategic studies. Erişim adresi: <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2017/02/The-Rise-and-Fall-of-ISIS.pdf>
- Oppenheimer, F. (1984). *Devlet*. (Çev. A. Şenel & Y. Sabuncu). Ankara: Kaynak Yayınları
- Öden, M. (2019). İslam devletinin temel kavramları ve kurumsal dayanakları. [Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi, Adana. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=aEzi_IdWAsjiSAfK3qwrBibG2BNBBz_bxHcr1_wbiKoPxOwrHWYgnmRIbU-mAMKnj
- Özcan, M. S. (2019). Westphalia devletler sistemi ve modernleşmenin geleneksel dünyanın büyük güçleri olan imparatorluklara etkisi. *Jebpir*, 49-62. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/843945>
- Özel, A. (1993). Dar-Ül Harp. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8, s.536). Türkiye Diyanet Vakfı. Erişim adresi: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08003249.pdf>

- Özervarlı, M. (2009). Selefiyye. *Türk İslam Ansiklopedisi* (Cilt 36, ss.399-402). Türkiye Diyanet Vakfı. Erişim Adresi: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/36/C36011967.pdf>
- Özkaya, Ö. (2020). Devlet olgusu üzerine bir değerlendirme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 16, 317-352. <https://doi.org/10.18771/mdergi.848419>
- Özkaya, Ö. (2021). Egemenlik kavramının gelişim serüveni: klasikten küresele. *Uluslararası İlişkiler ve Diploması Dergisi*. 4(1), 46-61. <https://doi.org/10.51763/uid.890601>
- Özpek, B., & Yağış, Y. (2019). Rekabetçi cihatçılık: cihatçı de facto devletlerin hayatta kalma stratejilerini anlamak. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 8(1), 23-36. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.376259>
- Pazarıcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri* (II. Kitap). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Pierson, C. (2004). *The Modern State*. 2nd edition, Routledge
- Rajkowska, A. (2017). Cihatçı örgütler ve kadın katılımı: İŞİD örneği. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=vbVkJXe1KChYWNELr1MuLZnjmZWzGY8EPGv-U43dA5MGKGJJeAdQXOmZvqLY-6-g>
- Robinson, N. (1998). Eş'ariyye ve Mu'tezile. *Routledge*. Erişim adresi: <https://www.muslimphilosophy.com/ip/rep/H052>
- Rousseau, J.-J. (2013). *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Rumiyah. (2016). Haksızlıkları takip etme merkez ofisinin emriyle röportaj. Sayı 1
- Rumiyah. (2016). Semboller mi putlar mı?, Sayı 1
- Sputnik. (2016). İŞİD'den korkunç fetva: yakarak öldürmek caiz. Erişim adresi: <https://sputniknews.com.tr/20161208/isidden-korkunc-fetva-yakarak-oldurmek-caiz-1026211915.html>
- Sreenivasan, H. (2014,). Islamic state group uses only half of a Quran verse to justify beheadings see what's in the other half. PBS NewsHour. Erişim adresi: <https://www.pbs.org/newshour/world/isis-uses-half-quran-verse-justify-beheadings-see-whats-half>
- Şenol, D., Erdem, S., & Erdem, E. (2016). İŞİD: küresel bir terör örgütü. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 277-292. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.346936>
- Şimşir, M. (2017). İslam devletinin ilk kuruluş ve kurumsallaşma süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38(2), 274. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61818/924934>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2013). Türkiye'nin DAES'le mücadelesi ve yabancı terörist savaşçılar konusuna yaklaşımı. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). OECD ülkelerinde demografik eğilimler ve muhtemel etkileri. Erişim adresi: <https://www.mfa.gov.tr/oecd-ulkelerinde-demografik-egilimler-ve-muhtemel-etkileri.tr.mfa>
- Tilly, C. (1985). *War making and state making as organized crime*. Cambridge University Press
- Tilly, C. (2014). *Demokrasi*. (çev. Ebru Arıcan), 2. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Toth, Z. (2023). Theories on Sovereignty. *Central European Journal of Comparative Law*, 4(1), 175-195. <https://doi.org/10.47078/2023.1.175-195>
- Townsend, M. (2018). The core ISİS manual that twisted Islam to legitimise barbarity. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2018/may/12/isis-jihadist-manual-analysed-rebutted-by-islamic-scholar>
- U.S. Department of The Treasury. (2018). U.S. treasury imposes sanctions on assad regime's key ISIS intermediary and a petroleum procurement network. Erişim adresi: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm474>
- Uçar, S. (2022). Bir dini terörizm sorunsalı: İŞİD örneği. [Yüksek Lisans Tezi]. Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir

- Weber, M. (2014). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, (çev. Özer Ozankaya), 2. Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi
- Wellhausen, J. (1989). *İslamiyet'in ilk devrinde dini-siyasi muhalefet partileri*, (çev. Fikret İşıltan) İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Wilson Center. (2014). Muslims against ISIS, Part 1: Clerics & Scholars. Erişim adresi: <https://www.wilsoncenter.org/article/muslims-against-isis-part-1-clerics-scholars>
- Yalar, M. (1998). İslam hukukunda devletlerarası anlaşmalar. *Uludağ Üniversitesi*, 7(7), 409-452. Erişim adresi: https://isamveri.org/pdfdrq/D00193/1998_7/1998_7_YALARM.pdf
- Yazır, E. (1938). "Hak Dini Kur'an Dili", (Cilt 1-6). İstanbul: Matbaa-i Amire. Erişim Adresi: http://www.enfal.de/t_elmalili_index.htm
- Yüce, M. (2021). İslam ekonomisinde temel ilkeler. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 13, 57-96. <https://doi.org/10.52886/ilak.888911>
- Yücesoy, H. (2023). Disenchanted the caliphate: the secular discipline of power in abbasid political thought. Columbia University
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde ulus-devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eruhfd/issue/37046/425657>
- Zabunoğlu, H., & Sönmez, E. (2023). Terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kapsamında teröre finansman sağlama suçu ve lafarge örneği. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 99-117. <https://doi.org/10.35235/uicd.1308438>